

Леся Лебедик

докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка; Полтава, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6538-6256>;
E-mail: lebedyk_lesya@ukr.net

Олександр Блоха

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП: Позашкільна освіта, 011: Освітні, педагогічні науки, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка; Полтава, Україна;
E-mail: alexbloha55@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО
САМОВРЯДУВАННЯ**

Анотація: розглянуто актуальну проблему формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування. Обґрунтовано доведено, що ефективність досліджуваного процесу забезпечує дотримання і реалізація виокремлених ними основних шести педагогічних умов.

Розкрито суттєві перешкоди для зростання ролі студентського самоврядування у професійній підготовці майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти: недостатній рівень сформованості у них важливих лідерських якостей (активність, комунікабельність, самостійність, відповідальність, толерантність, відповідальність за колектив, витримка, спрямованість на професійне самовдосконалення, бажання зрозуміти партнерів у спілкуванні) і відсутність у майбутніх педагогів навичок щодо саморозвитку лідерських якостей в умовах студентського самоврядування.

Показано можливості для цілеспрямованого формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування різноманітних видів навчальної роботи: лекцій (вступної лекції, проблемної лекції, лекції-диспуту), бесід, семінарських і практичних занять, самостійної роботи, ділових ігор, конференцій, диспутів, круглих столів, тренінгів, консультування, стимулювання активності студентів за допомогою використання професійно орієнтованих навчальних завдань тощо.

Зроблено висновок про необхідність подальшого пошуку й удосконалення шляхів формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування з метою вироблення перспективних освітньо-професійних програм їхньої підготовки.

Ключові слова: формування; лідерські якості; студентське самоврядування; педагог закладу позашкільної освіти; підготовка педагогів закладів позашкільної освіти.

Lesya Lebedyk

doctor of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the department of art studies and extracurricular education, V. Korolenko Poltava National Pedagogical University; Poltava, Ukraine;
E-mail: lebedyk_lesya@ukr.net

Oleksandr Blokha

candidate for second (Master's) degree of higher education of Educational-Professional program "Extracurricular education", specialty 053 "Educational and pedagogical sciences", V. Korolenko Poltava National Pedagogical University; Poltava, Ukraine;
E-mail: alexbloha55@gmail.com

FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES OF FUTURE TEACHERS OF EXTRA-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS BY MEANS OF STUDENT SELF-GOVERNMENT

Abstract: The article is devoted to the actual problem of forming the leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions by means of student self-government. The authors reasonably prove that the effectiveness of the researched process ensures the observance and implementation of the main six pedagogical conditions identified by them.

The study revealed significant obstacles to the growth of the role of student self-government in the professional training of future teachers of extracurricular education institutions: insufficient level of formation of important leadership qualities in them (activity, sociability, independence, responsibility, tolerance, responsibility for the team, endurance, focus on professional self-improvement, desire to understand partners in communication) and the lack of skills of future teachers regarding the self-development of leadership qualities in the conditions of student self-government.

There are opportunities for purposeful formation of leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions by means of student self-government of various types of educational work: lectures (introductory lecture, problem lecture, lecture-debate), discussions, seminars and practical classes, independent work, business games, conferences, debates, round tables, trainings, counseling, stimulation of student activity through the use of professionally oriented educational tasks, etc.

It was concluded that it is necessary to further search for and improve ways of forming the leadership qualities of future teachers of extracurricular education institutions by means of student self-government in order to develop promising educational and professional programs for their training.

Key words: formation; leadership qualities; student self-government; teacher of extracurricular education institution; training of teachers of extracurricular education institutions.

Lesya Lebedyk, Oleksandr Blokha

An extended abstract of the paper on subject of:

«Formation of leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions by means of student self-government»

Problem setting. The situation in aggression, requires the presence of Ukraine, related to the Russian military leadership qualities in modern teachers, the
Теорія і практика управління соціальними системами 4'2024 123

solution of urgent tasks of improving the process of formation of the specified qualities in future teachers by means of student self-government, the development of a new methodology for the implementation of this process in higher education. The Department of Art History and Extracurricular Education of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, a systematic search for ways to form the leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions is conducted by means of student self-government, as well as during the teaching of the academic disciplines "Theory and Methodology of Out-of-School Education", "Organization of Educational Work in Out-of-School Education Institutions", "Innovative and Project Technologies in extracurricular education" etc. We will consider the methodological and practical foundations of the organization of student self-government and the study of professionally oriented academic disciplines, which would stimulate the formation of leadership qualities of masters of the educational and professional program "Out-of-school education", because in the conditions of war, the presence of leadership qualities of a teacher is important in working with his pupils in difficult life situations.

Therefore, it was important to develop work programs of the educational disciplines we selected for the formation of leadership qualities of future teachers of extracurricular education institutions in war conditions, which would integrate the personal, creative and social goal of each master's training. We see the problem in the development of methodology and practical foundations for the formation of leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions by means of student self-government in wartime conditions.

Recent research and publications analysis. The process of forming leadership qualities of students and stimulating activity in student self-government and in academic

work, according to modern scientists (V. Bazhanyuk [17]; O. Vakhrushova [1]; L. Vonsovich [20]; Yu. Derkach [2]; T. Zhushma [3]; I. Ivanova [5]; G. Kaskova [6]; T. Levchenko [15]; V. Molyako [18]; V. Solodovnyk [21]; V. Strelnikov [19–24]), is closely related to the process of forming their communicative skills, cognitive motivation, and self-government. Only the desire of future teachers to develop student self-government is not enough for the emergence of their sustainable motivation to develop leadership qualities and active participation in student self-government and the educational process.

Highlighting previously unsolved parts of the general problem, to which this article is devoted. The objective need for the effective formation of leadership qualities of masters of the educational and professional program "Out-of-school education» proves the importance in this formation of the organization of student self-government and the study of professionally oriented academic disciplines "Theory and methodology of out-of-school education", "Organization of educational and educational work in out-of-school education institutions", "Innovative and project technologies in out-of-school education", which lay the foundations of scientifically based formation of leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions. The main factors in the successful formation of leadership qualities are the availability of modern methodologically based individually oriented programs, their proper special preparation for the formation of leadership qualities and their implementation in student self-government during studies at a higher education institution.

At the same time, spent in our works dedicated to leadership and designing forms of organization of training of future teachers of extracurricular education institutions [9–14, etc.], analysis of current research, showed the need for further development of generalized knowledge on the problem of

formation of leadership qualities of future teachers of extracurricular education.

Paper objective: to theoretically and practically substantiate the effectiveness of selected pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers of extracurricular education institutions through the organization of student self-government and the study of professionally oriented educational disciplines in institutions of higher education in war conditions.

Paper main body. In order to prove the effectiveness of the researched process, subject to compliance with six pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions by means of student self-governance and the study of professionally oriented academic disciplines: 1) creation of a democratic environment in student self-governance (ensuring active participation of students in decision-making; providing opportunities for independent determination of goals and ways to achieve them; promotion of responsibility through delegation of authority); 2) development of initiative and independence of students (organization of educational and educational projects that stimulate the manifestation of initiative; introduction of flexible forms of organization of activities aimed at solving real problems); 3) formation of communicative competence through the activity of student self-government (conducting trainings on the development of teamwork, public speaking skills; organization of round tables, debates and discussions as platforms for the exchange of opinions; 4) stimulation of activity in student self-government and in the academic work of students (using professionally oriented educational tasks; formation of communication skills of future teachers of extracurricular education institutions through their involvement in an active educational dialogue with other participants educational process); 5) providing support and mentoring

from teachers (establishing effective interaction between teachers and future teachers within the framework of student self-government projects; implementing coaching approaches to support future teachers in leadership activities); 6) ensuring that future teachers acquire knowledge, reflective skills, and personal qualities (to develop the capacity of future teachers of extracurricular education institutions for personal and professional self-improvement and self-realization in student self-government), we organized a pedagogical experiment at the fifth year of the Faculty of Natural Sciences and Management, for students of the educational and professional program "Out-of-school education" specialty 011 "Educational and pedagogical sciences" of V. Korolenko Poltava National Pedagogical University.

The following five criteria and fifteen indicators were chosen to diagnose the formation of leadership qualities of future teachers of out-of-school education institutions prior to the implementation of student self-government.

1. The first criterion is the character of future teachers' manifestation of cognitive activity in student self-governance and in academic work, indicators: 1) sustained activity; 2) situational activity; 3) almost no activity.

2. The second criterion is the level of development of communication skills of future teachers of out-of-school education institutions, indicators: 1) high — adequately uses verbal and non-verbal means of communication, always perceives signals from partners in communication; 2) average — does not always adequately perceive verbal and non-verbal signals from partners, although he is mostly able to organize communication with others; 3) low — does not know how to communicate properly, sometimes shows rudeness and disrespect in communication.

3. The third criterion is the level of formation of knowledge necessary for the formation of the student's leadership qualities, indicators: 1) high — knowledge is

thorough, complete and systematic; 2) average — knowledge is characterized by insufficient completeness and systematicity; 3) low — knowledge is scattered, incomplete.

4. The fourth criterion is the level of formation of reflective skills, indicators: 1) high — systematic self-knowledge, self-analysis of one's own mental manifestations and states, self-control of the educational process and student self-government; 2) medium — periodic self-knowledge and self-analysis of one's own mental manifestations, states, self-control of the educational process and student self-government, not always adequate assessment of their results; 3) low — does not carry out proper self-knowledge and self-analysis of their own mental manifestations and states, does not control the educational process and student self-government, does not know how to correctly evaluate their results.

5. The fifth criterion is the nature of the formation of the student's leadership qualities, indicators: 1) stable; 2) situational; 3) is almost not detected.

Based on these criteria and indicators, three levels of readiness of future teachers of

out-of-school education institutions to demonstrate leadership qualities in student self-government were determined: 1) high, 2) medium, 3) low.

Conclusions of the research. Student self-government is a powerful tool for shaping the leadership qualities of future teachers. The implementation of the identified six pedagogical conditions contributes to the creation of a favorable environment for the development of future leaders who are able to act successfully in the conditions of modern challenges.

It is necessary to further search and improve ways of forming the leadership qualities of future teachers of extracurricular education institutions by means of student self-government in order to develop promising educational and professional programs for their training. The issue of implementing pedagogical support in the formation of leadership qualities of students, formation of leadership qualities in the process of studying professional disciplines in a higher education institution by future teachers of out-of-school education institutions also requires further scientific research.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Ситуація в Україні, пов'язана з російською воєнною агресією, вимагає наявності у сучасних педагогів лідерських якостей, вирішення актуальних завдань удосконалення процесу формування означених якостей у майбутніх педагогів засобами студентського самоврядування, вироблення нової методології реалізації цього процесу у вищій школі. Кафедрою мистецтвознавства та позашкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Короленка проводиться системний пошук шляхів формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування, зокрема під час викладання навчальних

дисциплін “Теорія і методика позашкільної освіти”, “Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти”, “Інноваційні та проєктні технології в позашкільній освіті” тощо. Важливим аспектом вивчення для позашкільної освіти залишається питання організації самоврядування. Розглянемо методологічні і практичні основи організації студентського самоврядування, зокрема під час вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін, яке б стимулювало формування лідерських якостей магістрів освітньо-професійної програми “Позашкільна освіта», адже в умовах війни наявність лідерських якостей педагога є важливою у роботі зі своїми вихованцями у складних життєвих ситуаціях.

Було розроблено робочі програми зазначених навчальних дисциплін для

формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах війни, у яких би інтегрувалися особистісно-творча й суспільна мета підготовки кожного магістра. Актуальним питанням залишається розробка системи, що поєднує методологію і практичні засади формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Процес формування лідерських якостей студентів і стимулювання активності у студентському самоврядуванні та навчальній роботі, як вважають сучасні науковці (В. Бажанюк [17]; О. Вахрушова [1, с. 345–348]; Л. Вонсович [20, с. 34–44]; Ю. Деркач [2, с. 11–17]; М. Докторович [3, с. 9–12]; Т. Жушма [4]; І. Іванова [5, с. 214–220]; В. Камишин [17]; Г. Каськова [3, с. 9–12]; О. Катеруша [6, с. 53–61]; О. Кокун [7, с. 170–174]; Ю. Кращенко [8]; Т. Левченко [15, с. 149–153]; Н. Мачинська [16, с. 117–128]; А. Мітлош [17]; В. Моляко [17]; В. Мороз [18]; І. Сметана [21, с. 74–78]; В. Солодовник [21, с. 74–78]; В. Стрельников [19, с. 25–30; 20, с. 34–44; 21, с. 74–78; 22; 23, с. 893–901; 24, с. 67–69] та ін.), тісно пов'язаний із процесом формування у них комунікативних умінь, пізнавальної мотивації, усвідомленого включення до студентського самоврядування. Тільки наявність бажання у майбутніх педагогів розбудувати студентське самоврядування є недостатнім для появи їхньої стійкої мотивації до розвитку лідерських якостей і активної участі у студентському самоврядуванні та в освітньому процесі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Об'єктивна потреба в ефективному формуванні лідерських якостей магістрів освітньо-

професійної програми “Позашкільна освіта” доводить важливість у цьому формуванні організації студентського самоврядування і вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін “Теорія і методика позашкільної освіти”, “Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти”, “Інноваційні та проєктні технології в позашкільній освіті”, які закладають основи науково обґрунтованого формування лідерських якостей у майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти. Головними чинниками успішного формування лідерських якостей є наявність сучасних методологічно обґрунтованих індивідуально орієнтованих програм, належна їхня спеціальна підготовка до формування лідерських якостей та їхня реалізації у студентському самоврядуванні під час навчання у закладі вищої освіти.

Водночас, проведений у наших працях, присвячених лідерству і проєктуванню форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти [9, с. 58–61; 10, с. 555–566; 11, с. 160–167; 12, с. 112–113, 13; 14, с. 40–49 та ін.] аналіз актуальних досліджень показав необхідність подальшого вироблення узагальнених знань із проблеми формування лідерських якостей майбутніх педагогів позашкільної освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): теоретичне і практичне обґрунтування ефективності виокремлених педагогічних умов формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти шляхом організації студентського самоврядування і вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін у закладах вищої освіти в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання удосконалення якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти

досліджувалося у контексті ролі самоврядування та глибини вивчення професійно орієнтованих дисциплін для підвищення ефективності зазначеного процесу. Це питання постало через особливі умови цього навчання, зокрема в умовах війни. Передусім авторами дослідження було виокремлено 6 педагогічних умов, що мають вагомий вплив на процес удосконалення якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти та його результати. Було визначено, що на ефективність досліджуваного процесу формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування і вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін, впливають такі педагогічні умови: 1) створення демократичного середовища в студентському самоврядуванні (забезпечення активної участі студентів у прийнятті рішень; надання можливостей для самостійного визначення цілей і шляхів їх досягнення; сприяння розвитку відповідальності через делегування повноважень); 2) розвиток ініціативності та самостійності студентів (організація освітніх і виховних проєктів, які стимулюють прояв ініціативи; введення гнучких форм організації діяльності, орієнтованих на вирішення реальних проблем); 3) формування комунікативної компетентності через діяльність студентського самоврядування (проведення тренінгів із розвитку командної роботи, навичок публічного мовлення; організація круглих столів, дебатів і дискусій як платформ для обміну думками; 4) стимулювання активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі студентів (за допомогою використання професійно орієнтованих навчальних завдань; формування комунікативних умінь майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти через залучення їх до активного навчального діалогу з іншими учасниками освітнього

процесу); 5) забезпечення підтримки і наставництва з боку викладачів (налагодження ефективної взаємодії між викладачами та майбутніми педагогами в рамках проєктів студентського самоврядування; упровадження коучингових підходів до супроводу майбутніх педагогів у лідерській діяльності); 6) забезпечення оволодіння майбутніми педагогами знаннями, рефлексивними вміннями, особистісними якостями (для розвитку спроможності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до особистісного і професійного самовдосконалення й самореалізації у студентському самоврядуванні), - нами було організовано педагогічний експеримент на п'ятому курсі факультету природничих наук та менеджменту, для студентів освітньо-професійної програми "Позашкільна освіта" спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки" Полтавського національного педагогічного університету імені В. Короленка.

Для проведення діагностики сформованості лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до здійснення студентського самоврядування було обрано такі п'ять критеріїв і п'ятнадцять показників.

1. Перший критерій — характер прояву майбутніми педагогами пізнавальної активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі. Його показники: 1) стійка активність; 2) ситуативна активність; 3) майже не виражена активність.

2. Другий критерій — рівень сформованості комунікативних умінь майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, серед показників: 1) високий — адекватно використовує вербальні й невербальні засоби спілкування, завжди сприймає сигнали від партнерів у комунікації; 2) середній — не завжди адекватно сприймає вербальні і невербальні сигнали від партнерів, хоча переважно спроможний організувати комунікацію з іншими; 3) низький — не

вміє належно спілкуватися, іноді проявляє грубощі й неповагу у спілкуванні.

3. Третій критерій — рівень сформованості знань, необхідних для формування лідерських якостей студента, а його показники: 1) високий — знання ґрунтовні, повні й системні; 2) середній — знанням характерна недостатня повнота й системність; 3) низький — знання розрізнені, неповні.

4. Четвертий критерій — рівень сформованості рефлексивних умінь, і його показники: 1) високий — систематичне самопізнання, самоаналіз власних психічних проявів і станів, самоконтроль освітнього процесу і студентського самоврядування; 2) середній — періодичне самопізнання і самоаналіз власних психічних проявів, станів, самоконтроль освітнього процесу і студентського самоврядування, не завжди адекватне оцінювання їхніх результатів; 3) низький — не здійснює належного самопізнання і самоаналіз власних психічних проявів і станів, не контролює освітнього процесу і студентського самоврядування, не вміє правильно оцінювати їхні результати.

5. П'ятий критерій — характер сформованості лідерських якостей студента, а показники: 1) стійкий; 2) ситуативний; 3) майже не виявляється.

На основі цих критеріїв і показників було визначено три рівні готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні: 1) високий, 2) середній, 3) низький.

Так, високий рівень сформованості лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до здійснення студентського самоврядування засвідчив стійку активність у прояві пізнавальної активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі; високий рівень сформованості комунікативних умінь; адекватно використовує вербальні й невербальні засоби спілкування, завжди сприймає

сигнали від партнерів у комунікації; високий рівень сформованості знань (знання ґрунтовні, повні й системні), необхідних для формування лідерських якостей студента), високий рівень сформованості рефлексивних умінь, якому властиве систематичне самопізнання, самоаналіз власних психічних проявів і станів, самоконтроль освітнього процесу і студентського самоврядування; стійкий характер сформованості лідерських якостей студента.

Середній рівень готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні характеризує ситуативний характер прояву ними пізнавальної активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі; не завжди адекватно сприймають вербальні і невербальні сигнали від партнерів, хоча переважно спроможні організувати комунікацію з іншими; знанням характерна недостатня повнота й системність; періодичне самопізнання і самоаналіз власних психічних проявів, станів, самоконтроль освітнього процесу і студентського самоврядування, не завжди адекватне оцінювання їхніх результатів; ситуативний характер сформованості лідерських якостей.

Низький рівень готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні характеризується тим, що вони проявляють мало активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі; не вміють належно спілкуватися, іноді проявляють грубощі й неповагу у спілкуванні; знання розрізнені, неповні; не здійснюють належного самопізнання і самоаналізу власних психічних проявів і станів, не контролюють освітнього процесу і студентського самоврядування, не вміють правильно оцінювати їхні результати; мають ситуативний характер сформованості лідерських якостей.

В експерименті використовувалися емпіричні методи дослідження: а) опитування з допомогою анкет, тестів; бесіди з майбутніми педагогами, у яких з'ясовувався рівень розвитку їхніх лідерських якостей, рівень знань про вимоги суспільства до рівня готовності майбутніх педагогів проявляти лідерські якості у студентському самоврядуванні; б) спостереження, бесіди, експертне оцінювання з метою визначення прояву активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі, сформованості у майбутніх педагогів комунікативних умінь і лідерських якостей; в) самооцінювання, бесіди, експертні оцінки для діагностування сформованості в майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти рефлексивних умінь.

Етапами реалізації виокремлених шести педагогічних умов були взяті: 1) підготовчий етап — проведення діагностики рівня сформованості лідерських якостей; формування мотивації до участі у студентському самоврядуванні; 2) основний етап — включення студентів у діяльність органів самоврядування; забезпечення умов для участі у проєктах соціального спрямування; 3) рефлексивно-корекційний етап — аналіз результатів діяльності; коригування підходів до розвитку лідерських якостей згідно з досягнутими результатами.

Очікуваними результатами стало: формування відповідальних, ініціативних і самостійних майбутніх педагогів; підвищення рівня організаційних і комунікативних навичок; розвиток здатності до критичного мислення та прийняття ефективних рішень.

Отже, студентське самоврядування є потужним інструментом формування лідерських якостей майбутніх педагогів. Реалізація зазначених шести педагогічних умов сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку майбутніх лідерів, здатних успішно діяти в умовах сучасних викликів.

Відповідно до першого критерію готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні, на констатувальному етапі нашого експерименту проводилась діагностика прояву майбутніми педагогами активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі. Через спостереження фіксувалася активність майбутніх педагогів на заняттях і у студентському самоврядуванні, зокрема їхня участь у колективних дискусіях під час вивчення тем із лідерства і студентського самоврядування, у виконанні додаткових навчальних завдань тощо; аналізувалися також висновки експертів, досвідчених викладачів закладів вищої педагогічної освіти, щодо пізнавальної активності майбутніх педагогів у студентському самоврядуванні і навчальній роботі; проводилися бесіди з майбутніми педагогами для уточнення певних аспектів їхніх лідерських якостей у студентському самоврядуванні.

Згідно з другим критерієм готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні на констатувальному етапі експерименту визначався рівень сформованості у майбутніх педагогів комунікативних умінь: а) організувати взаємодію з іншими на основі поваги до їхніх думок і почуттів; б) стримувати свої негативні реакції на думку опонента; в) сприймати, адекватно інтерпретувати сигнали від партнерів; г) виявляти за зовнішніми ознаками характер переживань, психологічний стан інших; д) демонструвати розуміння, співпереживання, співчуття; е) використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування; є) висловлювати свою позицію з певної проблеми; ж) знаходити переконливі аргументи; з) досягати консенсусу і компромісу у прийнятті спільного рішення; к) мобілізувати

партнерів на активну колективну діяльність; л) спонукати інших до пошуку і реалізації способів досягнення поставленої мети; м) здійснювати за потреби вольовий вплив на інших без приниження їхньої гідності.

Для діагностування рівня цього критерію готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні використовувалися такі методи дослідження: спостереження, експертне оцінювання, вивчення результатів групових робіт майбутніх педагогів, самооцінка; а також дві методики: 1) КОЗ — виявлення комунікативних і організаторських здібностей; 2) методика діагностики схильності до конфліктної поведінки.

Так, методика КОЗ визначала рівень сформованості у майбутніх педагогів таких умінь: а) швидко встановлювати ділові і товариські контакти; б) організовувати групові заходи; в) впливати на людей; г) проявляти ініціативу.

Нами визначався рівень сформованості знань, необхідних для формування лідерських якостей студента, зокрема про: а) правила і норми ділового спілкування; б) шляхи формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування у колективній діяльності; в) організацію майбутнім педагогом розвитку власного лідерства, самостійного формування лідерських якостей. Для діагностики рівня сформованості у майбутніх педагогів знань, необхідних для розвитку їхніх лідерських якостей використовувалися у дослідженні такі методи, як: анкетування, бесіди, тестування, відповіді студентів.

Приділялась значна увага четвертому критерію вивчення рівня сформованості лідерських якостей і рефлексивних умінь студентів, зокрема: а) здійснювати самоаналіз, самоконтроль, самооцінку власних думок, емоційних

станів, поведінки щодо прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні; б) вносити, на основі самоаналізу й самооцінки, своєчасні зміни у процес власного особистісного і професійного розвитку; в) адекватно оцінювати ситуацію взаємодії, самовизначатись у цій взаємодії; г) гнучко реагувати на зміни ситуації взаємодії.

З цією метою застосовано такі методи дослідження: бесіди, самооцінка, експертне оцінювання, тест “Методика діагностики самопочуття, активності і настрою”, тест “Методика діагностики рівня самоконтролю” (Дж. Роттер).

Також визначався, відповідно до п'ятого критерію, характер сформованості лідерських якостей майбутніх педагогів — самостійності, цілеспрямованості, самокритичності, наполегливості, ініціативності, відповідальності; для діагностики якого застосовано: бесіди, експертне оцінювання, спостереження, тест багатоаспектної квантифікації міжособистісних взаємин (Т. Лірі), методика “Q-сортування” В. Стефансона.

Тест Т. Лірі побудований на моделі міжособистісних відносин, що базується на двох основних вимірах: 1) домінування — підкорення: оцінює рівень активності, впливу, ініціативності особистості; 2) дружність — агресивність: вимірює спрямованість на співпрацю чи конфліктність у взаємодії.

Відповідно до структури тесту, особистісні прояви описуються через 8 типів поведінки: авторитарний, лідерський, альтруїстичний, конформний, залежний, агресивний, сепаративний, егоїстичний.

Було виявлено такі прояви особистості майбутніх педагогів за результатами тесту Т. Лірі:

1. Авторитарність — майбутні педагоги з високими показниками демонструють прагнення до контролю, керівництва, організації інших; вони ініціативні, але можуть бути надмірно вимогливими.

2. Лідерство — майбутні педагоги характеризуються вмінням мотивувати, підтримувати співпрацю, керувати групами; проявляється у впевненості та вмінні вирішувати конфлікти.

3. Альтруїзм — майбутні педагоги мають орієнтацію на допомогу іншим, емпатію, готовність до підтримки; альтруїстичні майбутні педагоги уникають конфліктів і прагнуть гармонії.

4. Конформізм — майбутні педагоги схильні пристосовуватися до соціальних норм і групових вимог, але можуть бути пасивними у прийнятті рішень.

5. Залежність — майбутні педагоги проявляють потребу в підтримці, схильні уникати самостійності; вони часто бояться відмови та шукають захисту.

6. Агресія — майбутні педагоги проявляють свою здатність до конкурентності, схильність до критики, домінування через конфлікти.

7. Сепаративність — майбутні педагоги з цим типом поведінки дистанціюються від груп, демонструють незалежність і самостійність, але можуть бути емоційно відчуженими.

8. Егоїзм — майбутні педагоги проявляють тенденцію до самозакоханості, прагнення виділятися, захищати власні інтереси.

Діагностика міжособистісних проблем майбутніх педагогів із застосуванням тесту Т. Лірі допомогла: ідентифікувати конфліктні або дисгармонійні прояви у відносинах; результати використані були для побудови індивідуальних програм психологічної корекції; у майбутній професійній діяльності ця методика знайде застосування в кадрових службах, освіті, консультуванні.

Отже, тест Т. Лірі є універсальним інструментом для аналізу особистості майбутніх педагогів та її поведінкових проявів у міжособистісних стосунках. Його використання дозволило не лише діагностувати риси характеру, а й створити основу для розвитку ефективної взаємодії в колективах.

На основі використання методики “Q-сортування” (В. Стефансон) нами визначено шість основних тенденцій поведінки майбутніх педагогів у реальній студентській групі: 1) до залежності, яка передбачає наявність у майбутнього педагога внутрішнього прагнення до сприйняття групових моральних цінностей і стандартів; 2) до незалежності, яка передбачає відсутність у майбутнього педагога такого прагнення; 3) до товариськості, яка передбачає контактність, прагнення реалізувати емоційні зв'язки у своїй групі і за межами; 4) до нетовариськості, яка передбачає відсутність названого прагнення; 5) до “боротьби”, яка передбачає прагнення майбутнього педагога бути активним у міжособистісних взаємовідносинах; 6) до “уникнення боротьби”, яка проявляється у схильності до компромісних рішень, прагненні уникати взаємодії.

Констатувальний етап експерименту засвідчив, що за п'ятьма критеріями і п'ятнадцятьма показниками рівнів готовності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні у майбутніх педагогів двох груп (експериментальної і контрольної) ніяких відмінностей не було абсолютно, що стало передумовою для проведення подальшого формувального етапу експерименту.

На формувальному етапі експерименту метою роботи стала перевірка визначених шести педагогічних умов ефективного формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування (створення демократичного середовища в студентському самоврядуванні (забезпечення активної участі студентів у прийнятті рішень; надання можливостей для самостійного визначення цілей і шляхів їх досягнення; сприяння розвитку відповідальності через делегування

повноважень); розвитку ініціативності і самостійності студентів (організація освітніх і виховних проєктів, які стимулюють прояв ініціативи; введення гнучких форм організації діяльності, орієнтованих на вирішення реальних проблем); формування комунікативної компетентності через діяльність студентського самоврядування (проведення тренінгів із розвитку командної роботи, навичок публічного мовлення; організація круглих столів, дебатів і дискусій як платформ для обміну думками; стимулювання активності у студентському самоврядуванні та в навчальній роботі студентів (за допомогою використання професійно орієнтованих навчальних завдань); формування комунікативних умінь майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти через залучення їх до активного навчального діалогу з іншими учасниками освітнього процесу); забезпечення підтримки і наставництва з боку викладачів (налагодження ефективної взаємодії між викладачами та майбутніми педагогами в рамках проєктів студентського самоврядування; упровадження коучингових підходів до супроводу майбутніх педагогів у лідерській діяльності); забезпечення оволодіння майбутніми педагогами знаннями, рефлексивними вміннями, особистісними якостями (для розвитку спроможності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до особистісного і професійного самовдосконалення й самореалізації у студентському самоврядуванні).

Формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування передбачало проведення з ними бесід, лекцій, метою яких був показ ролі у професійній діяльності педагога таких лідерських якостей, як: комунікабельність, самостійність, відповідальність, толерантність, відпо-

відальність за колектив, витримка, спрямованість на професійне самовдосконалення, бажання зрозуміти партнерів у спілкуванні тощо.

Із метою формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування, вони залучались до аналізу основних вимог до їхньої професійної підготовки. Під час проведення дискусій і бесід на цю тему студенти робили висновок, що сучасний педагог закладу позашкільної освіти має: а) бути компетентним у своїй професійній галузі; б) вміти працювати в команді; в) відрізнитися ініціативністю, критичністю мислення, самостійністю, відповідальністю, умінням приймати нестандартні рішення у нестандартних ситуаціях тощо.

Оскільки більшість магістрів освітньо-професійної програми “Позашкільна освіта” бачили себе не лише керівниками гуртків, а й керівниками закладів позашкільної освіти, дискусійним ставало питання: “Чи може бути успішним педагог чи керівник закладу позашкільної освіти, якщо він має слабкі комунікативні вміння?”. На нього магістри освітньо-професійної програми “Позашкільна освіта” давали позитивну відповідь.

Доброзичливі відносини з педагогами закладів позашкільної освіти були тим стимулятором, що допомагав майбутнім педагогам, повіривши у власні сили, спрямувати зусилля на формування власних лідерських якостей засобами студентського самоврядування, що значною мірою залежало від настрою і прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні кожного.

У процесі формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти значна увага приділялась створенню сприятливого психологічного клімату на заняттях, формуванню відносин учасників

освітнього процесу на засадах шанобливості й взаємної підтримки.

Реалізація на формувальному етапі експерименту перших чотирьох педагогічних умов ефективного формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування передбачала цілеспрямоване стимулювання активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі студентів із допомогою використання професійно орієнтованих навчальних завдань. Це передбачало формування комунікативних умінь майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти через їхнє залучення до активного діалогу в освітньому процесі з іншими його учасниками. Означені чотири умови охоплювали насамперед колективну і групову форми навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти; урахувалось, що у студентській групі структура взаємин його учасників є багатоаспектною і складною.

Ці взаємини реалізувалися через: а) спільну діяльність; б) ставлення кожного учасника групи до сумісної діяльності; в) прояв міжособистісних відносин між учасниками групи — симпатія, взаємодопомога тощо.

Викладачі намагалися залучити в роботу максимальну кількість студентів, тому під час проведення лекцій, семінарів, наприклад, на такі теми: “Сучасні вимоги до підготовки педагогів закладів позашкільної освіти”, “Роль лідерських якостей у професійному становленні майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти”, “Стилі вирішення конфліктів у роботі педагога закладу позашкільної освіти” тощо, практичних і лабораторних занять із дисциплін педагогічного спрямування організували активний діалог із майбутніми педагогами, що забезпечувало індивідуалізацію навчання через перехід від монологу викладача до евристичного діалогу з майбутніми

педагогами; стимулювало розвиток у майбутніх педагогів ініціативності, самостійності, критичності мислення, формування комунікативних умінь.

На семінарських заняттях також організовувалися диспути, наприклад, на таку тему: “Як сформувати лідерську позицію педагога у колективі закладу позашкільної освіти?”, метою якого було спрямування студентів на усвідомлене формування власних лідерських якостей; також обговорювалося питання: “Чи обов'язково керівник закладу позашкільної освіти має бути неформальним лідером колективу?”.

Майбутнім педагогам пропонувалося побудувати модель ідеального лідера — керівника закладу позашкільної освіти, у якій чітко визначити, якими знаннями, професійними вміннями має володіти лідер. Із майбутніми педагогами обговорювалося питання: “Чи є лідерство вродженою здатністю, чи її можна формувати?” — на основі вивчення літературних джерел студенти робили висновок, що деякі лідерські якості є вродженими, а більшість із них є результатом виховання і самовиховання. Диспут мав забезпечити краще усвідомлення майбутніми педагогами закладів позашкільної освіти суті лідерства, спонукати їх до самовиховання лідерських якостей.

На формувальному етапі експерименту було проведено семінарське заняття з навчальної дисципліни “Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти” на тему “Мотивація і стимулювання діяльності педагога закладу позашкільної освіти”. Увагу майбутніх педагогів привернув факт, що їхню вмотивованість на сумлінну працю забезпечують такі чинники: 1) заробітна платня; 2) стосунки у колективі; 3) цікава робота; 4) можливість кар'єрного зростання; 5) зручний графік роботи. Сприятлива психологічна атмосфера і комфортний мікроклімат у

колективі закладу позашкільної освіти, підтримка колег і дирекції, довірливі і добрі взаємини мають позитивний вплив на формування лідерських якостей педагогічного працівника.

Розумінню проблеми підвищення мотивації педагогічних працівників сприяло обговорення питання: “Чи мають директора закладу позашкільної освіти турбувати особистісні проблеми підлеглих?”; у пошуках відповіді на нього студенти моделювали гіпотетичні майбутні відносини із директором закладу позашкільної освіти чи, на місці директора, із педагогами закладу позашкільної освіти.

На семінарських заняттях майбутні педагоги виступали з попередньо підготовленими доповідями; наприклад, на занятті дисципліни “Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти» студент робив доповідь на тему «Методи стимулювання педагогів закладів позашкільної освіти» і дав загальну характеристику цих методів. Після кожної з аналогічних доповідей організовувалось її колективне обговорення, студенти оцінювали зміст і якість поданої презентації.

На формувальному етапі експерименту навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти передбачало обов'язкове подальше активне обговорення ними отриманої інформації з лідерства; кожен цінував прояв власних лідерських якостей, тому сумлінно шукав оптимальні шляхи їхньої реалізації на практиці, зокрема, у студентському самоврядуванні.

Студенти розуміли, що формувати лідерські якості у колективі закладу позашкільної освіти буде складніше, ніж під час професійної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої педагогічної освіти. Тому набуття ними досвіду прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні значно підвищує їхні можливості щодо формування лідерських

якостей в умовах подальшої професійної діяльності у закладі позашкільної освіти.

На формувальному етапі експерименту у курсі “Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти” під час семінару на тему “Вимоги до навчально-виховної діяльності у закладах позашкільної освіти” проводилося вивчення прояву лідерських якостей майбутніх педагогів у студентському самоврядуванні шляхом організації власних досліджень студентів; вони, під керівництвом викладача, визначали й розробляли власні стратегії прояву лідерських якостей у студентському самоврядуванні; у результаті цього дослідження майбутніми педагогами зроблено висновок про залежність прояву лідерських якостей від сприятливого емоційного стану в колективі, уміння педагога спілкуватися.

Для стимулювання активності у студентському самоврядуванні і в навчальній роботі майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти, викладачі проводили бесіди зі студентами з метою визначення ефективності використання ними діалогічних форм навчання з певних професійних дисциплін; це дозволяло своєчасно вносити корективи в освітню взаємодію, сприяло розвитку комунікативних умінь як основного засобу студентського самоврядування.

Як доведено науковцями (В. Бажанюк [17]; О. Вахрушова [1, с. 345–348]; Л. Вонсович [20, с. 34–44]; Т. Жушма [4]; І. Іванова [5, с. 214–220]; В. Камишин [17]; О. Катеруша [6, с. 53–61]; А. Мітлош [17]; В. Моляко [17]; В. Мороз [18]; І. Сметана [21, с. 74–78]; В. Солодовник [21, с. 74–78]; В. Стрельников [20, с. 34–44; 21, с. 74–78; 22] та ін.), найбільшу ефективність формування лідерських якостей у професійній підготовці майбутніх педагогів, їхніх комунікативних умінь, забезпечують активні форми і методи навчання:

а) бесіди, круглі столи, наприклад, з тем: “Як стати компетентним педагогом?”;

“Як педагогу закладу позашкільної освіти забезпечити розвиток лідерських якостей?”, “Самопрезентація у новому колективі закладу позашкільної освіти” тощо;

б) диспути, мозкові штурми, дебати, наприклад, з тем: “Чи вмієте Ви спілкуватися?”, “Які якості педагога закладу позашкільної освіти важливі для успішної професійної комунікації?” тощо;

в) спеціальні вправи, ділові ігри, групові тренінги, наприклад, з тем: “Вирішення конфліктних ситуацій у професійній діяльності”, “Самоаналіз основних проблем у спілкуванні”, “Рефлексія особистісного і професійного розвитку” тощо.

У результаті: а) спостерігалось підвищення активності майбутніх педагогів через подвійну відповідальність (за себе і за команду); б) підтримка групи формувала у майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти впевненість у власних силах; в) активізувався пошук рішення майбутніми педагогами навіть із слабкими знаннями дисциплін педагогічного спрямування; г) реалізується формування партнерської взаємодії майбутніх педагогів; д) зросло переконання у значущості допомоги, підтримки; е) реалізується формування лідерських якостей майбутніх педагогів у студентському самоврядуванні і подальшому професійному становленні.

У формуальному експерименті застосовувався міждисциплінарний підхід, який дозволяв майбутнім педагогам закладів позашкільної освіти комплексно використовувати засвоєні професійні знання і вміння у ситуаціях, типових для їхньої реальної професійної діяльності. Наприклад, на занятті з навчального курсу «Теорія і методика позашкільної освіти» розглядалася тема “Формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти”, було проведено круглий стіл на тему “Як реалізувати лідерство в колективі закладу позашкільної освіти?”, на якому:

а) обговорювалася роль керівника закладу позашкільної освіти у формуванні колективу; б) кожен студент вів власну лінію аргументації щодо запропонованого ним варіанту дій; в) майбутніми педагогами виділялися аспекти із позиції опонентів, які вони готові прийняти до уваги і з якими вони погоджуються; г) виділялися аспекти, з якими майбутні педагоги категорично не погоджувалися, чітко пояснюючи свою позицію.

Із навчальної дисципліни “Організація навчально-виховної роботи в закладах позашкільної освіти” проводилося заняття на тему “Колектив педагогічних працівників закладу позашкільної освіти як об'єкт управління”, і круглий стіл із теми “Самопрезентація педагога при прийомі на роботу в заклад позашкільної освіти”.

Ми виходили з того, що самопрезентація є важливим складником професійної діяльності педагога, особливо під час працевлаштування до закладу позашкільної освіти. Ефективна самопрезентація дозволяє продемонструвати професійні компетенції, педагогічний досвід, креативність і відповідність вимогам майбутнього роботодавця.

Студенти виділяли такі основні аспекти самопрезентації педагога:

1. Підготовка до самопрезентації — ознайомлення з місією, цінностями та освітньою стратегією закладу позашкільної освіти; аналіз вимог до посади та очікувань роботодавця; розробка структурованої та переконливої розповіді про себе, яка охоплює професійні досягнення та бачення власної ролі в закладі позашкільної освіти.

2. Зміст самопрезентації: а) професійні досягнення: результати роботи з дітьми, організація освітніх проєктів, участь у конкурсах, тренінгах; б) компетенції та навички: знання педагогічних методик, володіння сучасними технологіями навчання, досвід у роботі з різними віковими

групами; в) креативність: приклади реалізації нестандартних підходів у викладанні чи організації дозвілля; г) мотивація: чітке обґрунтування бажання працювати саме в цьому закладі позашкільної освіти.

3. Форма самопрезентації: а) усна самопрезентація під час співбесіди: логічна структура, впевненість, переконливість, доброзичливий тон; б) резюме та портфоліо, оформлені відповідно до сучасних стандартів, з акцентом на ключові досягнення; в) відеопрезентація як інноваційний інструмент демонстрації педагогічних підходів та особистих якостей.

4. Серед особливостей самопрезентації для закладів позашкільної освіти студенти наголошували на таких: а) адаптивність та універсальність: заклади позашкільної освіти вимагають від педагога вміння працювати в різноманітних форматах (організація гуртків, освітніх проєктів, тренінгів, заходів); самопрезентація має висвітлювати їх; б) акцент на креативність та інноваційність: позашкільна освіта спрямована на розвиток творчого потенціалу дитини, тому педагог повинен показати свою здатність генерувати ідеї, організовувати творчі заходи, використовувати інтерактивні методи; в) мотивація до роботи з дітьми: роботодавці цінують педагогів, які не лише володіють професійними знаннями, а й прагнуть працювати з дітьми, створюючи для них комфортне освітнє середовище.

5. Практичні рекомендації: а) репетиція виступу: важливо попередньо відпрацювати самопрезентацію, щоб забезпечити її структурність і логічність; б) зовнішній вигляд: відповідність діловому стилю сприятиме позитивному першому враженню; в) позитивний настрій: важливо демонструвати відкритість, доброзичливість, бажання працювати в команді.

Підсумком круглого столу було складання на основі розглянутих

рекомендацій пам'ятки щодо підготовки молодих педагогів до співбесіди у закладі позашкільної освіти з метою працевлаштування.

Пам'ятка мала такі пункти:

1) зібрати інформацію про діяльність закладу позашкільної освіти, у якому педагог хоче працювати, продумати, на якій посаді хоче працювати;

2) підготувати необхідні документи для роботодавця про професійні можливості педагога: резюме, копії дипломів, ліцензій, рекомендує листи, нагороди, подяки, копії наукових публікацій, дипломи про перемоги чи участь у професійних конкурсах, науково-практичних конференціях тощо;

3) продумати можливі запитання роботодавця і свої відповіді на них; особливу увагу слід звернути на висвітлення власних об'єктивних переваг як професіонала, тій користі, яку може дати педагог закладові позашкільної освіти; попередньо дізнатися про заробітну плату, яку отримає педагог саме в цьому закладі позашкільної освіти;

4) дізнатися про точне місце знаходження закладу позашкільної освіти, правильно розрахувати час, щоб прибути раніше назначеного часу;

5) підготувати власні запитання;

б) підібрати одяг, який відповідає іміджу цього закладу позашкільної освіти, подбати про інші аспекти своєї зовнішності;

7) прорахувати і спроектувати свою поведінку під час співбесіди.

Студенти зробили висновок, що самопрезентація педагога під час прийому на роботу до закладу позашкільної освіти є ключовим етапом працевлаштування. Вона має відображати професійні компетенції, готовність до творчої діяльності та прагнення сприяти розвитку дітей. Успішна самопрезентація є результатом підготовки, самовдосконалення та впевненості в собі.

Використання активних форм навчання сприяло формуванню лідерських

якостей майбутніх педагогів, розвитку їхніх комунікативних умінь, створенню доброзичливої атмосфери в колективі, що було важливою передумовою для подальшої успішної професійної діяльності майбутнього педагога у закладі позашкільної освіти. Стимулювання активності студентів за допомогою використання професійно орієнтованих навчальних завдань є однією з ключових умов успішного навчального процесу. Особливо важливим є використання професійно орієнтованих навчальних завдань, які дозволяють поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю, мотивують студентів до саморозвитку, активного засвоєння матеріалу та формування професійних компетенцій.

Студенти вивчали теоретичні засади стимулювання активності: 1) мотивація як основа активності: використання завдань, що відповідають майбутній професійній діяльності студентів, сприяє формуванню внутрішньої мотивації до навчання; відповідно до теорії діяльності (Л. Виготський), включення у навчання елементів реальної професійної діяльності забезпечує цілеспрямованість і зацікавленість студентів; 2) активні методи навчання: завдання, орієнтовані на вирішення реальних професійних ситуацій, забезпечують реалізацію проблемного, інтерактивного та проектного підходів у навчанні; це підвищує активність студентів, стимулюючи їх до обговорення, пошуку рішень та роботи в команді.

Орієнтуючись на професійно орієнтовані завдання як засіб стимулювання активності студентів, слід виділити такі їхні особливості: а) професійно орієнтовані завдання мають практичну спрямованість і відображають реальні умови майбутньої професійної діяльності; б) орієнтують студентів на пошук альтернативних рішень і творчий підхід до виконання завдань; в)

сприяють формуванню критичного мислення та самостійності.

До типів професійно орієнтованих завдань належать: а) ситуаційні задачі (кейси): аналіз і вирішення проблемних ситуацій, що імітують професійну діяльність; б) проекти: розробка власних ідей, планів, продуктів у відповідності до майбутньої спеціальності; в) інтерактивні завдання: рольові ігри, дебати, моделювання професійних процесів.

Серед прикладів впровадження професійно орієнтованих завдань доцільним є використання завдань для майбутніх педагогів, які включають створення плану уроку, організацію навчальних заходів, розробку методичних рекомендацій тощо.

Перевагами професійно орієнтованих завдань студентами названі: а) формування у них необхідних компетенцій: завдання сприяють розвитку загальних і спеціальних компетенцій (аналітичних, комунікативних, творчих, організаційних); б) підвищення відповідальності та самостійності: виконання завдань, які мають чіткий зв'язок із професійною діяльністю, розвиває у студентів відповідальність за результати своєї роботи; в) розвиток мотиваційного компонента: усвідомлення студентами значущості завдань для їхньої подальшої професійної кар'єри підвищує інтерес до навчання та прагнення до саморозвитку.

Педагогічними умовами ефективного використання професійно орієнтованих завдань є: 1) індивідуалізація навчання — підбір завдань, які відповідають рівню підготовки, інтересам і можливостям студентів; 2) постійний зворотний зв'язок — відзначення досягнень студентів, підтримка і корекція їхньої діяльності; 3) інтеграція теорії та практики — використання професійно орієнтованих завдань, які базуються на знаннях із різних дисциплін, об'єднують теоретичні аспекти з практичними.

Отже, професійно орієнтовані навчальні завдання є ефективним інструментом стимулювання активності студентів. Їх використання забезпечує не лише підвищення якості навчання, але й розвиток у студентів ключових професійних компетенцій, формує у них інтерес до майбутньої діяльності та здатність до вирішення реальних професійних завдань.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Студентське самоврядування є потужним інструментом формування лідерських якостей майбутніх педагогів. Реалізація виокремлених шести педагогічних умов сприяє створенню

сприятливого середовища для розвитку майбутніх лідерів, здатних успішно діяти в умовах сучасних викликів.

Необхідним є подальший пошук і удосконалення шляхів формування лідерських якостей майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти засобами студентського самоврядування з метою вироблення перспективних освітньо-професійних програм їхньої підготовки. Подальшого наукового пошуку потребують також питання реалізації педагогічної підтримки у формуванні лідерських якостей студентів, формування лідерських якостей у процесі вивчення майбутніми педагогами закладів позашкільної освіти фахових дисциплін у закладі вищої освіти.

Список літератури:

1. Вахрушова О., Стрельников В. Технологія формування управлінської компетентності майбутнього керівника проекту. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу*: збірник матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 7–8 груд. 2021. Полтавський інститут економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”. Полтава : ПЕП, 2022. С. 345–348.

2. Деркач Ю. Педагогічні умови формування лідерських якостей у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Гуманітарний форум*. 2024. Т. 2, № 1. С. 11–17 URL: <https://humanitarian.com.ua/index.php/human/article/download/11/12/25>

3. Докторович М., Каськова Г. Організаційно-управлінські умови формування соціально відповідального лідерства. *Теоретичний та науково-методичний часопис “Вища освіта України”*. 2017, № 2(1). Тематичний випуск “Університет і лідерство”. С 9–12 URL: [\[/09/conf_EliteIII_05.2017_ELITE.Education-for-Leadership_VOUE_P-2017-170p.pdf\]\(#\) 2.](https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018-</p></div><div data-bbox=)

4. Жушма Т. Формування лідерських якостей майбутніх педагогів вищої школи у закладах вищої освіти. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису* : дис. док. філософії за спеціальністю. *Освітні, педагогічні науки*. Харків : НТУ “ХПІ”, 2024.

5. Іванова І. Лідерство в культурі педагогічного менеджменту. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2016. № 3. С. 214–220.

6. Катеруша О. Ділові ігри, як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів. *Вища школа*. 2009. № 12. С. 53–61.

7. Кокун О. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4(29). С. 170–174. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/1-9596298.pdf>.

8. Кращенко Ю. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування : дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Київ : Ін-т пробл. виховання НАПН України, 2012. 200 с.

9. Лебедик Л. Інтерактивні технології формування лідерства у

соціальної роботі. *Лідери XXI століття. Погляд у майбутнє*: Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. 26–27 жовтня 2023. Харків : НТУ “ХПІ”, 2023. С. 58–61.

10. Лебедик Л. Підготовка майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до виховання лідерських якостей обдарованих дітей із використанням технологій інтенсивного навчання. *Лідерство і обдарованість: сучасний науковий дискурс і освітня практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 555–566.

11. Лебедик Л. Проєктування технологій і форм організації навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти у контексті педагогічної спадщини А. Макаренка. *Витоки педагогічної майстерності: журнал*. Полтава : Національний педагогічний університет ім. В. Короленка, 2024. Вип. 33. С. 160–167. URL: <https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/310063/301660>.

12. Лебедик Л. Розвиток лідерства в колективі за системою А. Макаренка. *Публічне управління та адміністративний менеджмент: сучасні тренди та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків : Видавничий центр “Global Scientific Trends”, 2021. С. 112–113. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17163>.

13. Лебедик Л., Стрельников В., Стрельников М. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навч.-метод. посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.

14. Лебедик Л., Стрельников В. Формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2021. № 3. С. 40–49.

15. Левченко Т., Лебедик Л. Педагогічні умови формування лідерства у

майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Психолого-педагогічний пошук: зб. студентських наук. пр. за матеріалами IV Всеукр. студентської наук.-практ. інтернет-конф. «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 17 трав. 2022 р.* Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2022. С. 149–153.

16. Мачинська Н. Лідерство в освіті як провідний напрям освітньої політики. *Освітній дискурс*, Вип. 3–4. С. 117–128. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/954>.

17. Мітлош А., Моляко В., Бажанюк В., Камишин В. Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 290 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9847/1/Bajaniuk97.pdf>.

18. Мороз В. Формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти в процесі діяльності органів студентського самоврядування : навч.-метод. посіб. для студ. закл. вищ. осв. Старобільськ : ДЗ ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2019. 263 с.

19. Стрельников В., Лебедик Л. Дев'ять кроків ефективного навчання лідерству. *Імідж сучасного педагога*. 2007. № 7–8. С. 25–30.

20. Стрельников В., Лебедик Л., Вонсович Л. Формування лідерських навичок майбутніх фахівців у закладах вищої і фахової передвищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2021. № 1(100). С. 34–44. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17994>.

21. Стрельников В., Сметана І., Солодовник В. Навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фах. журн. 2022. № 1(202). С. 74–78. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/252258/250510>.

22. Стрельников В. Педагогічні основи забезпечення особистісного і

професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. 295 с.

23. Стрельніков В. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у закладі неперервної освіти на основі теорій інтенсивного навчання для забезпечення ними виховання лідерських якостей обдарованих учнів. *Лідерство і обдарованість: сучасний науковий дискурс і освітня практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 14–19 лют. 2024). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 893–901.

24. Стрельніков В. Розвиток лідерських навичок педагогів у закладі неперервної освіти для соціального забезпечення суспільства змін. *Лідери XXI століття. Погляд у майбутнє*: Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. 26-27 жовт. 2023. Харків : НТУ “ХПІ”, 2023. С. 67–69.

References:

1. Vakhrushova O., Strelnikov V. Tekhnolohiia formuvannia upravlinskoi kompetentnosti maibutnoho kerivnyka proiektu [Technology for the formation of managerial competence of the future project manager.]. *Pravovi, ekonomichni ta sotsiokulturni zasady rehulivannia suspilnykh vidnosyn: suchasni realii ta vyklyky chasu* : zbirnyk materialiv III Vseukr. nauk.-prakt. konf., 7-8 hrud. 2021. Poltavskyskyi. instytut ekonomiky i prava Vidkrytoho mizhnarodnoho universytetu rozvytku liudyny “Ukraina”. Poltava : PIEP, 2022. pp. 345–348.

2. Derkach Yu. Pedagogichni umovy formuvannia liderskykh yakosteï u protsesi pidhotovky maibutnykh uchyteliv pochatkovoï shkoly [Pedagogical Conditions of Formation of Leadership Qualities in the Process of Training Future Primary School Teachers]. *Humanitarnyi forum*. 2024. Vol. 2, No. 1. pp. 11–17 Available at:

<https://humanitarian.com.ua/index.php/human/article/download/11/12/25><https://humanitarian.com.ua/index.php/human/article/download/11/12/25>.

3. Doktorovych M., Kaskova H. Orhanizatsiino-upravlinski umovy formuvannia sotsialno vidpovidalnoho liderstva [Organisational and managerial conditions for the formation of socially responsible leadership]. *Teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys “Vyshcha osvita Ukrainy”*. 2017, No. 2(1). Tematychnyi vypusk “Universytet i liderstvo”. pp 9–12. Available at: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/conf_EliteIII_05.2017_ELITE.Education-for-Leadership_VOU_II-2017-170p.pdf 2.

4. Zhushma T. Formuvannia liderskykh yakosteï maibutnykh pedahohiv vyshchoï shkoly u zakladakh vyshchoï osvity [Formation of leadership qualities of future higher education teachers in higher education institutions.]. *Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu* : dys. dok. filosofii za spetsialnistiu. Osvitni, pedahohichni nauky. Kharkiv : NTU “KhPI”, 2024.

5. Ivanova I. Liderstvo v kulturi pedahohichnoho menezhmentu [Leadership in the culture of educational management]. *Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsii*. 2016. No. 3. pp. 214–220.

6. Katerusha O. Dilovi ihry, yak zasib aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv [Business games as a means of activating students' cognitive activity]. *Vyshcha shkola*. 2009. No. 12. pp. 53–61.

7. Kokun O. Psykholohichna struktura liderskykh yakosteï maibutnoho ofitsera [Psychological structure of leadership qualities of a future officer]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. 2012. Issue. 4(29). pp. 170–174. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/19596298.pdf>.

8. Krashchenko Yu. Vychovannia liderskykh yakosteï maibutnykh uchyteliv u systemi studentskoho samovriaduvannia [Developing Leadership Qualities of Future Teachers in the System of Student Self-Government]. *Dys. kand. ped. nauk*: 13.00.07.

Kyiv : In-t probl. vykhovannia NAPN Ukrainy, 2012. 200 p.

9. Lebedyk L. Interaktyvni tekhnolohii formuvannia liderstva u sotsialnii roboti [Interactive technologies for leadership development in social work.]. *Lidery KhKhI stolittia. Pohliad u maibutnie: Materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. 26–27 zhovtnia 2023*. Kharkiv : NTU “KhPI”, 2023. pp. 58–61.

10. Lebedyk L. Pidhotovka maibutnikh pedahohiv zakladiv pozashkilnoi osvity do vykhovannia liderskykh yakosteï obdarovanykh ditei iz vykorystanniam tekhnolohii intensyvnoho navchannia [Training of future teachers of out-of-school education institutions to develop leadership qualities of gifted children using intensive learning technologies]. *Liderstvo i obdarovanist: suchasnyi naukovyi dyskurs i osvittia praktyka: materialy Vseukr. nauk.-prakt. online-konf. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2024*. pp. 555–566.

11. Lebedyk L. Proiektuvannia tekhnolohii i form orhanizatsii navchannia maibutnikh pedahohiv zakladiv pozashkilnoi osvity u konteksti pedahohichnoi spadshchyny A. Makarenka [Designing Technologies and Forms of Training Future Teachers of Out-of-School Education Institutions in the Context of A. Makarenko's Pedagogical Heritage]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti : zhurnal*. Poltava : Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. V. Korolenka, 2024. Issue. 33. pp. 160–167. Available at: <https://sources.pnpu.edu.ua/article/view/310063/301660>.

12. Lebedyk L. Rozvytok liderstva v kolektyvi za systemoiu A. Makarenka [Public Administration and Administrative Management: Current Trends and Prospects]. *Publichne upravlinnia ta administratyvnyi menedzhment: suchasni trendy ta perspektyvy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. Kharkiv : Vydavnychiy tsentr “Global Scientific Trends”, 2021*. pp. 112–113. Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17163>.

13. Lebedyk L., Strelnikov V., Strelnikov M. Suchasni tekhnolohii navchannia i metodyky vykladannia dystsyplin [Modern teaching technologies and methods of teaching disciplines]. *Navch.-metod. posibnyk dlia slukhachiv kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv serednoi, profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi), fakhovoi peredyshchoi ta vyshchoi osvity*. Poltava : ASMI, 2020. 303 p.

14. Lebedyk L., Strelnikov V. Formuvannia liderskykh yakosteï u maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Developing leadership skills in future officers of the National Guard of Ukraine.]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. 2021. No. 3. pp. 40–49.

15. Levchenko T., Lebedyk L. Pedahohichni umovy formuvannia liderstva u maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Pedagogical conditions for the formation of leadership in future specialists of preschool education.]. *Psykhologo-pedahohichnyi poshuk : zb. studentskykh nauk. pr. za materialamy IV Vseukr. studentskoi nauk.-prakt. internet-konf. “Doshkilna osvita Ukrainy v konteksti intehratsii do Yevropeiskoho osvitnoho prostoru” 17 trav. 2022*. Hlukhiv : Hlukhivskyi NPU im. O. Dovzhenka, 2022. pp. 149–153.

16. Machynska N. Liderstvo v osviti yak providnyi napriam osvitnoi polityky [Leadership in education as a key area of educational policy]. *Osvitnii dyskurs*, Issue. 3–4. pp. 117–128. Available at: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/954>.

17. Mitlosh A., Moliako V., Bazhaniuk V., Kamyshyn V. Psykhologichni osoblyvosti liderskoi obdarovanosti: kontseptsii, diahnostyka, treninhy [Psychological characteristics of leadership talent]. *Monohrafiia*. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny, 2014. 290 p. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/9847/1/Bajaniuk97.pdf>.

18. Moroz V. Formuvannia liderskykh yakosteï studentiv zakladiv vyshchoi osvity v

protsesti diialnosti orhaniv studentskoho samovriaduvannia [Formation of Leadership Qualities of Students of Higher Education Institutions in the Process of Student Self-Government Activities]. Navch.-metod. posib. dlia stud. zakl. vyshch. osv. Starobilsk : DZ LNU im. T. Shevchenka, 2019. 263 p.

19. Strelnikov V., Lebedyk L. Deviat krokiv efektyvnoho navchannia liderstvu [Nine steps to effective leadership training]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 2007. No. 7–8. pp. 25–30.

20. Strelnikov V., Lebedyk L., Vonsovykh L. Formuvannia liderskykh navychok maibutnikh fakhivtsiv u zakladakh vyshchoi i fakhovoi peredvyshchoi osvity [Formation of leadership skills of future specialists in higher and vocational pre-higher education institutions]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*. 2021. No. 1(100). pp. 34–44. Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17994>.

21. Strelnikov V., Smetana I., Solodovnyk V. Navchannia liderstvu maibutnikh fakhivtsiv u lisovomu koledzhi [Leadership training for future professionals at a forestry college]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* : elektron. nauk. fakh. zhurn. 2022. No. 1(202). pp. 74–77-028. Available at: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/252258/50510>.

22. Strelnikov V. Pedahohichni osnovy zabezpechennia osobystisnoho i

profesiinoho rozvytku studentiv zasobamy innovatsiinykh tekhnolohii navchannia [Pedagogical foundations of ensuring personal and professional development of students by means of innovative teaching technologies]. Monohrafiia. Poltava : RVV PUSKU, 2002. 295 p.

23. Strelnikov V. Pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv u zakladi neperervnoi osvity na osnovi teorii intensyvnoho navchannia dlia zabezpechennia nymy vykhovannia liderskykh yakosti obdarovanykh uchniv [Professional development of teachers in a continuing education institution based on theories of intensive learning to ensure that they develop the leadership skills of gifted students]. *Liderstvo i obdarovanist: suchasnyi naukovyi dyskurs i osvittnia praktyka: materialy Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konf.* (Kyiv, 14–19 liut. 2024). Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2024. pp. 893–901.

24. Strelnikov V. Rozvytok liderskykh navychok pedahohiv u zakladi neperervnoi osvity dlia sotsialnoho zabezpechennia suspilstva zmin [Development of leadership skills of teachers in a continuing education institution for the social provision of a society of change]. *Lidery KhKhI stolittia. Pohliad u maibutnie* : Materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. 26-27 zhovt. 2023. Kharkiv : NTU “KhPI”, 2023. pp. 67–69.

Стаття надійшла до редколегії 01.11.2024